

**STEDET SOM HJEM FOR FLERE ENN MENNESKET.
OM REGINE NORMANNS KRABVAAG. SKILDRINGER FRA
ET LITE FISKEVÆR (1905)**

Henning Howlid Wærp

Sammendrag

Hvem bebor et landskap? Artikkelen undersøker forholdet mellom dyreliv og menneskeliv i Vesterålen-forfatteren Regine Normanns debutroman Krabvaag (1905). Ved at dyrelivet i så stor grad inkluderes, fremstår fiskeværet ikke bare som menneskenes hjem. Krabvaag har gjerne vært plassert i heimstaddiktningen. Termen har av mange vært regnet for å være begrensende, men med dagens interesse for økologiske perspektiver burde deler av heimstaddiktning – med dens sensibilitet for en mer-enn-menneskelig omverden – kunne få ny aktualitet.

Nøkkelord

Regine Normann, Krabvaag, dyrestudier, heimstaddiktning, økokritikk

Zusammenfassung

Wer bewohnt eine Landschaft? Der Artikel untersucht die Beziehung zwischen Wildtieren und menschlichem Leben in Krabvaag (1905), dem Debutroman der Vesterålen-Autorin Regine Normann. Durch die weitgehende Einbeziehung von Wildtieren erscheint das Fischerdorf nicht nur als Heimat der Menschen. Krabvaag wurde oft in der Heimatstadtpoesie platziert. Der Begriff wurde von vielen als einschränkend empfunden, aber mit dem heutigen Interesse an ökologischen Perspektiven sollten Teile der Heimatstadtpoesie – mit ihrer Sensibilität für eine übermenschliche Umwelt – neue Relevanz gewinnen können.

Schlüsselbegriffe

Regine Normann, Krabvaag, Tierstudien, Heimatstadtpoesie, Ökokritik

Innledning

Filosofen Arne Johan Vetlesen skriver i et av sine essays om miljøetikk at det å høre hjemme ikke bare handler om et *hvor*, men også om et *hvem*. Det vil alltid være flere enn mennesker som har et sted som sitt hjem, da også dyr inngår i et bestemt sted og bidrar til å gi det dets særpreg (Vetlesen 2020, 28).

Med spørsmål om hvem som inngår i et sted, ønsker jeg i det følgende å studere den nordnorske forfatteren Regine Normanns debutroman *Krabvaag* (1905). Interessant i denne sammenheng er undertittelen hun har valgt: *Skildringer fra et lite fiskevær*. Er det menneskesamfunnet, det sosiale, skildringene avgrenser seg til, eller er naturen, og i mer spesifikk forstand dyrenes liv, innebefattet i beskrivelsene av stedet? En bakgrunn for å stille spørsmålet er en observasjon gjort gjennom mange års virksomhet som

litteraturkritiker. Norske samtidsromaner virker i overveiende grad å være psykologisk og sosialt orientert og inkluderer i liten grad ikke-menneskelig liv. Dette har jeg ikke noe statistisk bevis for og selvfølgelig fins det unntak, men da gjerne begrenset til omtale av kjæledyr, særlig hund eller katt. Er det riktig å si at eldre litteratur har en rikere miljøskildring der naturen inkluderes? Igjen et stort spørsmål som jeg ikke har tilstrekkelig grunnlag for å besvare. Men urbanisering og oppsplitting av habitater gjør at vi mennesker i dag er mindre utsatt for dyrelivet enn tidligere. Blant annet er flere fuglearter i Norge blitt stadig sjeldnere eller mer fåtallige.

I stedet for å spekulere generelt om dette, skal jeg her gjenlese en roman av Normann med søkelys på skildringer av dyrelivet, i særlig grad fugler. Da jeg for første gang leste romanen for mange år siden, festet jeg meg ikke spesielt ved dyrebeskrivelsene. At naturens vekslinger har stor betydning for menneskene i det nordnorske fiskeværet – mørketid med korte dager og snøstorm versus sommer med midnattssol – at fisket er rikt og farefullt, at vegetasjonen er karrig og fjellene høye og stengende, var noe jeg selvfølgelig la merke til. Men skildring av dyrelivet mer spesifikt festet jeg meg ikke ved.

Beatrice Reed bruker i sin doktoravhandling om den svenske forfatteren Stina Arosens Norrbotten-fortellinger begrepet «storyworld» for å beskrive ødemarkstopografien hos forfatteren. «Storyworld» er hentet fra Erin James' bok *The Storyworld Accord. Econarratology and Postcolonial Narratives* (2015), der James viser til fortellingens særegne mulighet til å konstruere alternative verdener ved hjelp av lesernes innbilningskraft (Reed 2020, 68). Den romlige modelleringen som en forfatter gjør og som en leser gjenskaper er en miljøskapende prosess som krever innlevelse: «The storyworld is an important reading strategy for ecocritical approaches to literature as it foregrounds the virtual environments that readers must model and inhabit to understand narratives» (James 2015, xi). Omgivelsene i en litterær fortelling kan ikke bare sees som en *setting* som leseren støter på, en ramme for plottet; man må transportere seg selv til dette alternative universet, mener James. Denne prosessen, der leseren trer inn i det litterære universet, gjør at man må flytte oppmerksomheten bort fra seg selv, noe som kan sees som en form for desentralisering. I dette ligger det en mulighet for den økokritisk orienterte forfatter eller leser til å inkludere ikke-menneskelig liv i synsfeltet og forståelsen. «Indeed, reading [...] is a virtual form of environmental experience», hevder James (ibid., xi).

Jeg skal nå forflytte meg inn i Normanns fiskevær, der dyrelivet er en del av hennes «storyworld».

Handlingsreferat

Normanns debutroman *Krabvaag. Skildringer fra et lite fiskevær* kom ut i 1905. Handlingen går gjennom en høst og til sensommeren året etter der vi følger menneskene i et lite fiskevær i Nord-Norge på slutten av 1800-tallet. Stedet er gjenkjennelig som yttersiden av Vesterålen, hvor Normann selv vokste opp. Hovedpersonen er den unge Paulina, som har et forhold til Øra-Jon, noe Paulinas mor sterkt misliker, siden Jon er av delvis samisk slekt; faren hans er same. En annen konflikt enn den etniske, er den religiøse: Romanen åpner med at en omreisende vekkelsespredikant kommer til bygda. Han bor hos Paulinas mor, som tilhører «de vakte» og går på bønnemøter. En annen krets av befolkningen er de som går på dansetilstelningene, der det drikkes alkohol. Det er hit Jon søker.

Paulina og Jon møtes flere ganger i hemmelighet, hun blir gravid, men moren og predikanten presser Paulina til å bryte forholdet. Da moren skjønner at Paulina likevel er villig til å følge med Jon ut av bygda, påfører hun datteren en smitte som gjør at hun dør i barselseng. Hun vil heller se datteren død enn gift med en som er ikke-kristen og same.

Ved siden av den dramatiske handlingen skildres livet i fiskeværet gjennom et år, med seifiske om sommeren, sildefiske på ettersommeren og skreifiske på vinteren, det siste med hending av fisk på hjell. Kveitefiske beskrives også, kveite er en ettertraktet vare som blir kjøpt opp av russerne fra oppkjøpsfartøyer utenfor kysten, noe den lokale handelsmannens raser mot: Fiskerne står i gjeld hos handelsmannen og skal utelukkende levere der, og det etter hans priser!

Topografisk beskrives stedet som åpent ut mot havet, en bosetning på en smal stripe jord der havvannet kan trenge inn i gravene på kirkegården. Det er kort vei til fiskefeltet, men det er på den annen side et værhardt sted, med storhavet rett på. I tillegg til det viktige fisket lever folk av husdyr: kyr, geiter, sau og gris. Fôr sankes fra fjære og fjell. Fiskeværet har ikke fast prest, men en annekskirke. Forbindelsen over land til andre bygder går over høye fjell, noe som i mørketiden gir stedet et innestengt preg.

Tematikk

Hva handler egentlig romanen om? Liv Helene Willumsen tolker *Krabvaag* innholdsmessig til å dreie seg om tap i ulike varianter: tap av kjæreste og tap av nære personer (Willumsen 2003, 243). Man kan også lese romanen som en kritikk av omreisende predikanter og en vekkelsesbevegelse av undertrykkende karakter. Den nedvurdering av det samiske som romanen skildrer, gjør at en del-tematikk kan sies å være etnisk diskriminering. Om denne siden ved romanen kunne man ha brukt postkoloniale teorier, jf. fortellingen til Finn-Marja (Jons tante) om hvordan samene hadde levd i og brukt området i generasjoner før nordmennene kom med skjøte på eiendommene og gjorde samene til «husmandstrell i utmarken» (Normann 1976, 70). Samene, som ikke var «brevsynt» – det vil si ofte ikke kunne lese – ble fralurt land (ibid.).

Rolf Gaasland skriver i en artikkel at Normanns roman handler om «krabvaagingenes bestrebelser på å bebo sitt hjemsted» (Gaasland 2005, 32). Dette kan høres vagt ut, men er egentlig mer spesifisert enn temabestemmelser som *tap*, *kjærlighet*, *hykleri* og *rasisme*. Gaasland vil se personene og de mellommenneskelige konfliktene i lys av det landskapet og den livsverden de er forankret i. Dette mener jeg har mye for seg og er noe jeg også vil sette søkelys på i det følgende, med særlig fokus på dyrelivet.

En sentral passasje her, som også Gaasland kommenterer, er et møte mellom Paulina og Jon i fjøset. Det er et fristed, der hverken moren til Paulina eller andre kan se dem. Fjøset beskrives som lunt og hyggelig, et fellesskap av mennesker og dyr:

Kyrne tok på å kjenne han nå, sutret sakte mod ham når han kom, rautet og gaulte så snart Paulina åpnet låvedøra for å dele ut høyet, som *han* bar om til hvert enkelt dyr. Han passet nøye at hver fikk sitt, hun var streng med det.

Og mens han gav dem, stod sauene på to oppetter garden, kyrne strakte hals og stanget etter den som hadde fått, geitene hoppet på bolkene så langt festet rakk,

og hønsene blunket ned fra bjelken, der de hadde vaglet seg for natten. Bare grisen var rolig og snufset veltilfreds; den fikk først. (ibid., 40)

Det er et fellesskap «bygd opp omkring anerkjennelse og tilfredsstillelse av de behovene mennesker og dyr deler med hverandre», skriver Gaasland, og gjør utvilsomt rett i å plassere husdyrene i «den grammatikken som gjelder for livsutfoldelsen i fiskeværet» (ibid., 38, 33). Jeg ønsker å gå videre med dette motivet, ut over fjøsscenen, og studere dyrelivet i romanen noe mer inngående, både husdyr, kjæledyr og ville dyr, men først og fremst fugler.

Dyrelivet

Dyrelivet står ikke i fokus i romanen, la det være sagt. De dyrene vi møter blir heller ikke individualisert, kanskje med unntak av katten til Paulina som leker med strikkesøyet. Likevel kan man si at romanen har et økologisk perspektiv i det at skildringen viser at dyr og mennesker bebor det samme landskapet. Samtidig gjøres det ikke mye vesen ut av dette. Når Jon kommer gående hjem over myrene fra konfirmasjonsundervisningen, kan vi lese følgende:

Fugl skremtes opp der han lette seg vei. **Myrsnipa** trippet med klagende pip fra tue til tue, **tyvjo** slo med rappe vinger under ilske skrik, og iblant seilte enkelte **måker** i stille flukt. Fra vannene, som lå sorte og speilte skyfri himmel, skrek **lom**, og **ender** snadret mellom sivet. (ibid, 20, mine uthevninger)

Denne artsrikdommen av fugler sanses imidlertid ikke av Jon, han tenker på den forsmadelige avvisningen hos presten. Det er fortelleren som gir oss dette, plasserer Jon inn i et landskap som omfatter annet liv enn det menneskelige. Fuglenes adferd er kortfattet, men presist beskrevet, f.eks. hvordan myrsnipe beveger seg i fjæra på jakt etter mat («trippet»), og hvordan tjuvjo er bygd for stor fart for å kunne ta bytte fra andre («rappe vinger»).

Et annet eksempel på en beskrivelse som ligger utenfor personens opplevelse, er denne, der ei ung jente er ute på et ærend for sin bestemor:

Neverbakken lå skogbar i blågrå skygge. Her og der stakk en einer fram av snøen, og noe bjerkesnar stod med fint pudrete grener. En **rype** nappet et einerbær, så seg om med svarte, gløgge øyne, nappet et til og rippet videre. En **røyskatt** tittet fram bak en stein, rypa ble den var og kaklet svakt, advarende; fra bjerkesnaret trippet enda en rype etter den første.

Oppover bakken kom barnet. (ibid., 42, mine uthevninger)

Det er ikke barnet som oppdager og sanser rype og røyskatt, vi møter dyrene *før* barnet dukker opp, de er i landskapet uavhengig av barnets opplevelse. Det er fortelleren som ønsker å gi oss dette miljøet, sette Jon og jenta inn i omgivelser som er større enn det menneskelige fellesskapet.

I en senere passasje, det har nå blitt maimåned og vår i fiskeværet, skildres et myldrende liv av fugler, der hele elleve arter benevnes:

Omkring holmer og øyer, rundt nes og våg myldret det av fugl, som hadde brøytet seg vei gjennom snøkave og storm til sin hjemstavn. **Måsens** flokker skinte i sola; hver tørr og bar flekk valgte de for seg, men ikke ofret de stor møye på å feste bo, og de fant stunder til å seile på duvende vinger vidt innover land som på tokt etter nye oppdagelser.

I sund og bukt rodde **ærfugl** i hundrevis; samlet ség de på det grønneklare, solblanke vann, mens fugleskygger danset henover hvitnende sandbunn. Steggene sloss, og hunner fulgte kjælent de seirende.

Parvis rak **teiste**, **alke** og **lunne**, og **ender** og **grågås** lokket og snadret med høy røst på fart inn fjorden til lunere rugeplass.

Langt ute satt **skarvene** som skakke kors mot gyllen himmel, der de holdt til på sleipe, sjøvaskede skjær og strakte hals og basket med korte, svarte vinger.

Men i de aller luneste buktene, hvor **fjærplyten** trippet i tangen, og **tjeldefar** og **tjeldemor** satt tenksomt på strandas høye stein, svømte **havella**. Den kom i mai var bare noen få uker under land og forsvant. (...) Og dagene gled – egg lyste spraglet på sanden og mellom tuenes spirende gress. Fugleunger tittet fram av reder. (ibid., 72, mine uthevninger)

Beskrivelsen bygger på kunnskap om adferden til de forskjellige fuglene, om lyder, foretrukne hekkeplass, bevegelsesmønster, utseende og tilholdssteder, om fuglene opptrer i par, enkeltvis eller i flokker. I skildringen sanses de ikke av en person, det er fortellerstemmen vi hører. Nettopp derfor, ved å leve uavhengig av en persons sanseapparat, anerkjennes de, kunne man si: Fuglene bare er der. Samtidig kan man anta at de er til glede for menneskene som en del av våren. Spesielt er barna i interaksjon med dyrelivet: «I nyken kløv de etter fugl og egg [...] nede i fjæra grov og spelte de seg med skjell og tangsprell og annet kryp og krek i dammer og pytter» (ibid, 74). Også for de voksne er fuglene til glede, på vei til kirken i båt skildres «plask av taktfaste årer» og «ærfugl med ungeflokken etter seg på svøm», dette opplevd av Paulina (ibid., 95). «Alt virket høytidelig på henne som hadde vært så lenge innestengt» (ibid., 77).

Våren representerer et annet liv for folk i bygda også når det gjelder husdyrene, de slippes ut av fjøset og blir på en annen måte en del av samfunnet: Barna er «oppe under fjellhamrene sammen med smålam og killinger og koste seg i de solvarme krokene», får vi høre (ibid., 74). Flokker av griser rusler langs stueveggene og mellom dyngene og snuser etter mat, og ved kirken kan folk på vei til gudstjeneste treffe på kalver og geiter som gnager i gressstustene (ibid., 44, 78).

Naturlig nok er det husdyrene som får mest oppmerksomhet i romanen. Om sommeren beiter de i flomålet, i tang, tare og fiskeslo. Senhøstes er det menneskene som må sanke inn for dyrene, fra fjell og fjære, for å ha nok fôr til vinteren. Jobben med å hente kuene hjem for melking om kvelden skildres. Likedan innhenting av sauer og geiter: «geiter og sauer stakk seg vekk, der de fant en lun fjellhammer, og ble rent borte i skodden kveld etter kveld, alt det kvinnfolkene hauket og lokket» (ibid., 81). Et annet sted får vi høre om hvordan sau og geit hver kveld kommer til gammedøra til Finn-Marja: «hun stelte

smalebeistene i gammedøra og ga dem kveldvoningen» (ibid., 69). Ikke-menneskelige stemmer slipper til: en hane galer, et par kråker skratter (ibid., 92, 94).

Samfunnet i fiskeværet er innvevd i tradisjoner og fortellinger – vi får høre om naturmedisin, vardøger og overtro, og bønner, salmer og sanger gjengis. Stedet har sine sosiale konflikter, fisker mot handelsmannen, eier mot leier. Etniske konflikter i forholdet nordmenn og samer beskrives inngående, videre religiøse motsetninger: predikanten som holder hjemmemøter versus presten i kirken. Romanen kan beskrives som en mor-datterroman (psykologiserende personportrett) og/eller som en kollektivroman (folkelifvsskildring). Det jeg her har ønsket å vise er hvordan det sosiale utspiller seg i en omverden som også inkluderer det ikke-menneskelige. I fortellingens grammatikk om fiskeværet *Krabvaag* inngår «ordklassen» *dyr*.

Willumsen mener fortellerstemmen i romanen er å ligne med en gammel viskvinne som ut fra erfart liv ser på sine aktører med et mildt og overbærende blikk (Willumsen 2003, 251). Det synes jeg er en god beskrivelse. Fortelleren har videre et blikk som kan kalles økologisk, ved å inkludere ikke-menneskelig liv.

Benevnningen av fugler – jamfør slik vi i en kort passasje hører om hele elleve arter – kan minne om den danske lyrikeren Inger Christensens *Alfabet* (1981), der en oppramsing uttrykker glede over det artsspesifikke. Første diktlinje hos Christensen lyder slik: «Abrikostræerne findes, abrikostræerne findes», for deretter å fortsette med bregner og bjørnebær; det er bokstavene i alfabetet som er utspringet for ordene (Christensen 1981, 7). Inger Christensen samlet på ord for å minne seg på at de tilsvarende tingene eksisterte, en arbeidsmåte hun har beskrevet slik:

Jeg satt igjen med en mengde store ark med ord på a, b, c osv. De bare lå der [...] Så kom jeg plutselig på ordet 'finnes', det ble en nøkkel: at alle disse ordene finnes, og at muligheten for at de *ikke* skulle finnes også var til stede i dag. (Christensen 1986, 6)

I dette ligger det et økologisk perspektiv. Christensen krever stor naturkunnskap hos seg selv som forfatter. Ordenes arbeide er å holde verden oppe som et dikt, skriver hun i et essay (Christensen 2000, 31).

Normann reflekterer ikke på samme måte rundt sin poetikk, men *Krabvaag* har også et naturvendt blikk.

Heimstaddiktning

Samme år som Normann ga ut *Krabvaag*, publiserte Knut Hamsun den korte teksten «Blant dyr», i novellesamlingen *Stridende liv* (1905). Hamsun var som Normann fra kysten av Nordland. Den erindringspregete skissen åpner slik: «Jeg vet ikke noe sted hvor det var så mange fugler og dyr som hjemme i Nordland. [...] Skogene hjemme stod til sine tider i et eneste bulder av fuglelyder [...] det var nesten ikke til å høre manns mål for menneskene [...]» (Hamsun 2007, 373). Den levende skildringen av regionens natur og dyreliv kan sies å ha røtter i Petter Dass' topografiske diktverk *Nordlands trompet*. Her skildres både fisker og fugler på en detaljert måte, deres utseende, deres måte å bevege seg på, ofte i personifiseringer, som «Frue Hyse». Fugl og fisk er mat for

kystbefolkningen, men også levende vesener som fortjener sine små portretter. I kapitlet «Allehaande Fugler i Nordland» møter vi både grågås, sangsvane, rype, gråmåke og terne. Dass tar ikke for gitt at leseren kjenner fuglene, men gir levende introduksjoner:

Hvad Rype? Spør du hvad er det for et slag?

Det er et slags flyvende, som under Tag

Ey gjerne vil bygge sit Reede,

Men haver i Lynget saa hemmelig Hull

At hvo det vil finde, vel tie gang i Tull

Han løbe maae hidset og heden;

Fru Rype er tilmed og ikke saa slet,

Hun er alamodig og holder sig net

Kand klæde sig om, naar hun lyster;

I Lynget hun fører bruunspraglede Pragt,

I Sneen hun drager den Snee-vide Drag

Og sig imod Frostet beryster.

(Dass 1989, 38)

Vi får høre at rypa ikke bygger i høyden, men plasserer reiret på bakken, et reir som nesten er umulig å oppdage i lyngen. Videre at rypa er brunspraglete om høsten og hvit om vinteren, noe Dass på humoristisk vis karakteriserer som at fru Rype er en som holder orden på sitt utseende – ja, er litt jålete og *alamodisk*, noe som ifølge ordboka betyr at man «er eller prøver å være moderne; nymotens» (naob.no).

Hamsun og Dass skriver ofte en litteratur med et nordnorsk avtrykk, men omtales likevel ikke som heimstaddiktere. Dette selv om definisjonen på heimstaddiktning er «litteratur hvor forfatterens hjemsted brukes som stoff både hva miljø, personer og natur angår» (Skei 2022). Grunnen er trolig at heimstaddiktning i flere sammenhenger brukes i nedsettende betydning om forfattere som *bare* er «regionale» eller «provinsielle». Men, som Hans Skei skriver: «En ny interesse for etniske gruppers litteratur og vektlegging av såkalte ‘områdestudier’ har medført en ny oppmerksomhet omkring den regionale litteraturen. Etableringen av forfatterlag i flere landsdeler i Norge fra 1970-årene har ført til økt satsing på litteratur og kultur som er særegen for en region» (ibid.). En kan merke seg at Litteratursymposiet i Odda siden oppstarten i 2005 har hatt heimstaddiktning som en programpost, men følgende begrunnelse: «I seinare tid har denne diktinga blitt kalla ei litterær kartlegging av kongeriket, nettopp på grunn av skildringane av nærmiljøet»

(litteratursymposiet.no). Harald og Edvar Beyer skriver i *Norsk litteraturhistorie* at «det beste av heimstaddiktningen forener den lokale intimitet med en videre gyldighet både som samfunns-, tids- og menneskeskildring» (Beyer & Beyer 1996, 281). I det lokale inngår også ofte natur- og dyreliv, slik vi ser i den topografiske litteraturen.

I *Krabvaag* skildres trekkfuglenes tilbakekomst slik: «Omkring holmer og øyer, rundt nes og våg myldret det av fugl, som hadde brøytet seg vei gjennom snøkave og storm til sin *hjemstavn*» (ibid., 72). «Hjemstavn» brukes vanligvis om hjemstedskommune og/eller der et *menneske* bor og har sitt hjem (naob.no). Hos Normann inkluderes også *fuglene* i begrepet. Fiskeværet er ikke bare menneskenes hjem. Dette er et standpunkt som kan sees som radikalt og eventuelt lede over i spørsmål om *rettigheter*: At det finnes andre interesser å ta hensyn til enn menneskenes – en tankegang som er sentral i filosofen Arne Næss' dypøkologi.

Avslutning

Et av flere temaer i *Krabvaag* er hvordan samene av nordmennene har blitt fratatt sine tradisjonelle områder. Det er her mulig å trekke en parallell til hvordan dyrs habitater stadig innskrenkes, i modernitetens tjeneste. Hos Normann blir vi gjentatte ganger minnet på at det er flere som har et område til hjem. Det vil likevel være å overdrive å si at Normann i *Krabvaag* gir uttrykk for et økosentrisk natursyn – at naturen settes i sentrum og mennesket sees som en art på linje med alle andre arter. Likevel, natur- og dyreskildringene gjør at vi i glimt forflytter vår oppmerksomhet bort fra det menneskelige, fra plottet i fortellingen.

Krabvaag har gjerne vært plassert i heimstaddiktningen. Termen har som nevnt av mange vært regnet for å være begrensende. Med dagens interesse for økologiske perspektiver burde imidlertid deler av heimstaddiktning – med dens sensibilitet for en mer-enn-menneskelig omverden – kunne få ny aktualitet.

Bibliografi:

- Beyer, Harald og Edvard Beyer. 1996. *Norsk litteraturhistorie* (Oslo: Aschehoug, 1996).
- Bjørlykhaug, Knut Ivar og Arne Johan Vetlesen (red.). 2020. *Det går til helvete. Eller? Om kjærlighet, sorg og raseri i natur og klimakrisens tid* (Lysaker: Dinamo, 2020).
- Christensen, Inger. 1981. *Alfabet* (København: Gyldendal, 1981).
- Christensen, Inger. 1986. «En kombinasjon av verden og meg selv.» Inger Christensen intervjuet av Jan Kjærstad, i *Vinduet*, (1-1986) (Oslo: Gyldendal, 1986).
- Christensen, Inger. 2000. *Hemmelighetstilstanden* (København: Gyldendal, 2000).
- Dass, Petter. 1989. *Nordlands trompet* (Oslo: J. M. Stenersen forlag, 1989).
- Gaasland, Rolf. 2005. «Tilliten til det som er. En analyse av Regine Normanns *Krabvaag*». I *Regine Normann i hundre år*, redigert av Liv Helene Willumsen (Tromsø: Eureka forlag, 2005).

- Glotfelty, Cheryll. 1996. «Introduction». I *The Ecocriticism Reader*, redigert av Cheryll Glotfelty og Harold Fromm. Athens, Georgia: The University of Georgia Press, 1996. <https://www.litteratursymposiet.no/arkiv-/heimstaddiktning>
- Naob.no. «alamodisk», lest. 26.09.2022.
- Naob.no. «hjemstavv», lest 01.12.21.
- Normann, Regine. 1976. *Krabvåg. Skildringer fra et lite fiskevær* (Oslo: Aschehoug, 1976).
- Hamsun, Knut. 2007. «Blant dyr». I *Stridende liv, Samlede verker*, bind 17 (Oslo: Gyldendal, 2007).
- James, Erin. 2015. *The Storyworld Accord. Econarratology and Postcolonial Narratives*. (Lincoln: University of Nebraska Press, 2015).
- Reed, Beatrice. 2020. *Natur og menneske i Stina Aronsons nordlige ødemarksfortellinger. En økonarratologisk analyse*. Ph.d. Universitetet i Oslo, 2020.
- Skei, Hans. 2022. «Heimstaddiktning». I *snl.no*, lest 10.08.2022.
- Willumsen, Liv Helene. 2003. «Fortellemåte og tematikk i Regine Normanns debutroman *Krabvaag* (1905)». I *Norsk litterær årbok 2003* (Oslo: Det norske samlaget, 2003).